

Coelho Zakwoordenboek der Geneeskunde

COËLHO

Zakwoordenboek der Geneeskunde

A.A.F. Jochems en F.W.M.G. Joosten

30^e geheel herziene druk

Eindredactie: Jacqueline Röst-Kaiser, Leiden
Omslagontwerp: Studio Bassa, Culemborg

© Reed Business, Amsterdam 2012

Reed Business bv, Postbus 152, 1000 AD Amsterdam.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaardden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was, is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

ISBN 978 90 352 3321 8
NUR 872

Dit zakwoordenboek staat ten dienste van de medische, paramedische, farmaceutische, verpleegkundige en verzorgende beroepen

activiteitenbegeleiders
acupuncturisten
akoepedisten
ambulanciers
analisten
anesthesiemedewerkers
apothekers
apothekersassistenten
arbeidstherapeuten
artsen
audiciens
bewegingstherapeuten
biochemici
chiroprodisten
chiropractors
dierenartsen
diëtisten
docenten gezondheidszorg
doktersassistenten
ergotherapeuten
farmaceuten
functielaboranten
fysiotherapeuten
gezinsverzorgenden
gezondheidskundigen
gezondheidsvoorlichters
heilgymnasten-masseurs
helpenden
huidtherapeuten
kinesitherapeuten
kraamverzorgenden
laboranten
logopedisten
manicuren
masseurs
medisch administrateurs

medisch assistenten
medisch laboranten
medisch-maatschappelijk werkers
medisch receptionisten
medisch secretaressen
mondhygiënisten
natuurgeneeskundigen
nurse practitioners
oefentherapeuten Cesar
oefentherapeuten Mensendieck
operatieassistenten
orthoptisten
pedicures
podothérapeuten
praktijkondersteuners huisartsen
psychologen
psychotherapeuten
radiodiagnostische laboranten
radiotherapeutische laboranten
schoonheidsspecialisten
sociotherapeuten
sportmaseurs
sterilisatieassistenten
tandartsassistenten
tandartsen
tandtechnici
verloskundigen
verpleegkundigen
verpleegkundig specialisten
verzorgenden
voedingsdeskundigen
voetverzorgers
ziekenhuishygiënisten

Geheel herziene drukken

1946	Eerste druk
1947	Tweede druk
1949	Derde druk
1953	Vierde druk
1956	Vijfde druk
1960	Zesde druk
1964	Achtste druk
1968	Twaalfde druk
1972	Zestiende druk
1977	Achttiende druk
1980	Twintigste druk
1983	Eenentwintigste druk
1986	Tweeëntwintigste druk
1989	Drieëntwintigste druk
1993	Vierentwintigste druk
1997	Vijfentwintigste druk
2000	Zesentwintigste druk
2003	Zevenentwintigste druk
2006	Achtentwintigste druk
2009	Negenentwintigste druk
2012	Dertigste druk

Het Zakwoordenboek der Geneeskunde werd tussen 1937 en 1946 samengesteld door dokter M.B. Coelho onder de titel *Practisch verklarend zakwoordenboek der geneeskunde*.

Na zijn overlijden in 1947 werden de 3e en 4e druk verzorgd door dr. P.H. van Rooijen.

Van 1956 tot 1989 werden de 5e tot en met de 23ste druk bewerkt door de arts G. Kloosterhuis.

Vanaf de 24ste druk is de bewerking in handen van drs. A.A.F. Jochems, medisch bioloog/oud-docent en drs. F.W.M.G. Joosten, verpleegkundige/arts/docent.

Dit zakwoordenboek is ook verkrijgbaar in de volgende vormen:

- cd-rom (ISBN 978 90 352 3405 5)
- app-versie voor iPhone/iPad
- netwerkversie

Voorwoord

Deze druk is een mijlpaal in de geschiedenis van het Zakwoordenboek der geneeskunde, beter bekend als de Coëelho. Precies 65 jaar na het verschijnen van de eerste druk is dit nu de 30ste druk van dit handzame, degelijke en volledige naslagwerk. In deze geactualiseerde druk zijn enkele duizenden nieuwe trefwoordschrijvingen opgenomen zodat het totaal bijna 40.000 medische termen omvat. Veel trefwoordschrijvingen hebben een encyclopedisch karakter door de uitvoerige beschrijving en door, daar waar nodig, een verband te leggen met andere verwante medische termen.

De veranderingen of aanvullingen ten opzichte van de voorgaande druk hebben met name betrekking op de volgende aspecten:

- opname van nieuwe begrippen en afkortingen op grond van actuele ontwikkelingen;
- actualisering van bestaande omschrijvingen;
- opname van nieuwe begrippen met betrekking tot de zorg voor ouderen;
- verbeterde leesbaarheid van een groot aantal trefwoordschrijvingen.

Wij zijn ervan overtuigd dat deze geactualiseerde 30ste druk een betrouwbare informatiebron is voor iedereen die door studie, beroep of interesse bij de geneeskunde en gezondheidszorg in het algemeen betrokken is.

De uitgever en bewerkers zijn benieuwd naar uw suggesties voor verbeteringen en/of aanpassingen. U kunt hiervoor gebruikmaken van het volgende webformulier: www.elseviergezondheidszorg.nl/boekbeoordeling

Bij voorbaat dank voor uw moeite.

Bavel/Dongen, 2012

Drs. A.A.F. Jochems
Drs. F.W.G.M. Joosten

Aanwijzingen voor de gebruiker

Spellingvormen

In dit woordenboek worden de Nederlandse en de Griekse/Latijnse spellingvormen bij de vetgedrukte trefwoorden dikwijls naast elkaar genoemd. De Nederlandse vorm wordt in dat geval als eerste vermeld, aangezien deze in het gewone spraakgebruik het meest wordt gebruikt en dus de meeste opzoekwaarde zal hebben, bijv. **anemie**, **anaemia**.

Samengestelde begrippen

In de medische terminologie komen zeer veel samengestelde begrippen voor (d.w.z. begrippen die opgebouwd zijn uit twee of meer woorden), zoals *anorexia nervosa* en *reactieve psychose*. Deze bestaan dikwijls uit een zelfstandig naamwoord en een bijvoeglijk naamwoord. U vindt ze in dit woordenboek dan vrijwel altijd onder het zelfstandig naamwoord, in dit geval onder **anorexie**, **anorexia** en onder **psychose**.

Het samengestelde begrip is als ondertrefwoord cursief weergegeven: ~ *nervosa* en *reactieve* ~, waarbij dus het hoofdtrefwoord is vervangen door een herhalingsteken (een tilde).

Voor- en achtervoegsels

Veel medische termen bevatten voor- of achtervoegsels waaruit men deels al de betekenis van het woord kan afleiden. De betekenis van de belangrijkste voor- en achtervoegsels wordt gegeven in de lijst op de pagina's XIII en XIV.

Asterisk

Het asterisk-verwijzingsteken (*) wordt gebruikt indien voor een goed begrip van de tekst verwijzing naar een ander trefwoord noodzakelijk is. Het achter de asterisk genoemde woord is dan als trefwoord in het woordenboek opgenomen en geeft aanvullende informatie.

Dit wil echter niet zeggen dat woorden waarbij een asterisk ontbreekt, *niet* als trefwoord zijn opgenomen.

Afkortingen

De algemene afkortingen die in de trefwoordomschrijvingen worden gebruikt, worden verklaard in de Lijst van gebruikte afkortingen op pagina XI en XII.

Afkortingen die betrekking hebben op medische termen, kunt u als apart trefwoord vinden in het woordenboek.

Klemtoonregels

Bij woorden die bestaan uit twee lettergrepen valt de klemtoon altijd op de eerste lettergreep, bijv. colon, sinus, tuba.

Bij woorden die bestaan uit meer dan twee lettergrepen ligt de klemtoon op de derde lettergreep van achter, bijv. arteria, adipositas, manubrium.

Op deze regel bestaan uitzonderingen waarbij de klemtoon telkens ligt op de tweede lettergreep van achter, nl. bij woorden eindigend op:

-itis (bijv. gastrititis, bronchititis);

-ase, -ose, -yse (bijv. sacharase, necrose, dialyse);

-oma (bijv. carcinoma);

-agra (bijv. podagra);

-agogum (bijv. cholagogum).

Er zijn ook nog andere uitzonderingen waarbij de klemtoon op de tweede lettergreep van achter komt te liggen, nl. bij twee aaneengesloten medeklinkers tussen de laatste twee lettergrepen (bijv. maxilla) en bij enkele andere woorden, zoals angina, vagina (Ned. vagina).

Met betrekking tot vernederlandste woorden valt de klemtoon dikwijls op een andere, meestal de laatste, lettergreep, bijvoorbeeld anemie (Lat. anaemia), atrofie (Lat. atrophia).

Lijst van gebruikte afkortingen en tekens

a.	arteria	<i>H</i>	Hebreeuws
<i>A</i>	Amerikaans	<i>i.e.z.</i>	in engere zin
afk.	afkorting	<i>Ind</i>	Indonesisch of Indisch
<i>Afr</i>	Afrikaans	<i>i.p.v.</i>	in plaats van
alg.	(in het) algemeen	<i>i.t.t.</i>	in tegenstelling tot
anat.	anatomie, anatomisch	<i>It</i>	Italiaans
<i>Ar</i>	Arabisch	<i>J</i>	Japans
bact.	bacteriologie	<i>jrg.</i>	jargon
bet.	betekenis	<i>L</i>	Latijn
bijv.	bijvoorbeeld	<i>lett.</i>	letterlijk
bijv.nw.	bijvoeglijk naamwoord	<i>m.</i>	musculus
bioch.	biochemie	<i>M</i>	Maleis
biol.	biologie	<i>M.</i>	morbus
ca.	circa	<i>max.</i>	maximaal
card.	cardiologie	<i>m.b.t.</i>	met betrekking tot
c.q.	casu quo	<i>m.b.v.</i>	met behulp van
chem.	chemie	<i>mnl.</i>	mannelijk
chir.	chirurgie	<i>mrv.</i>	meervoud
<i>D</i>	Duits	<i>N</i>	Noors
d.i.	dat is	<i>n.</i>	nervus
d.m.v.	door middel van	<i>nl.</i>	namelijk
d.w.z.	dat wil zeggen	<i>n.t.v.m.</i>	niet te verwarren met
<i>E</i>	Engels	<i>o.a.</i>	onder andere
e.a.	en andere(n)	<i>orthop.</i>	orthopedie
e.d.	en dergelijke	<i>overdr.</i>	overdrachtelijk
embr.	embryologie	<i>overl.</i>	overleden
enkv.	enkelvoud	<i>P</i>	Portugees
enz.	enzovoort	<i>pop.</i>	populair spraakgebruik
erf.	erfelijkheidsleer	<i>psych.</i>	psychologie, psychiatrie
evt.	eventueel	<i>psych.an.</i>	psychoanalyse
<i>F</i>	Frans	<i>rec.</i>	receptuur
farm.	farmacie	<i>resp.</i>	respectievelijk
fysiol.	fysiologie	<i>S</i>	Spaans
<i>G</i>	Grieks	<i>smst.</i>	(in) samenstelling(en)
geb.	geboren	<i>syn.</i>	synoniem

t.a.v. ten aanzien van
t.b.v. ten behoeve van
temp. temperatuur
tgst. tegenstelling
t.g.v. ten gevolge van
t.w. te weten
v. vena
vklw. verkleinwoord
vlg. volgens
vnl. voornamelijk
vrl. vrouwelijk
wkw. werkwoord
zgn. zogenaamd,
zogenoemd

* verwijzingsteken naar
een eveneens
opgenomen
trefwoord

® registered *E*,
handelsmerk

~ tilde, herhalingsteken,
komt in plaats van
het voorafgaande
trefwoord

In samenstellingen dikwijls voorkomende voor- en achtervoegsels

a-, an-	zonder, niet	fyt-	plant
aëro-	lucht	gastr-	maag
agog-	voortdrijvend	-ge(e)n	veroorzakend
-alg(es)ie	pijn	-gnos(t)-	herkennen
allo-	anders	-grafie	schrijven
angio-	vat	granul-	gekorreld
aniso-	ongelijk	grav-	zwaar
ante-	vóór, naar voren	gyn-	vrouwelijk
anti-	tegen	helio-	zon
apo-	(af)scheiding	hema-	bloed
art(h)r-	gewricht	hemi-	half, eenzijdig
auto-	zelf	hemo-	bloed
bi-	twee(maal)	hetero-	ongelijksoortig
bio-	leven	hidr-	zweet
brachy-	kort	histo-	weefsel
brady-	langzaam	holo-	geheel, volledig
-chilie	lip(pen)	homeo-	gelijksoortig, gelijk, constant
chrom-	kleur	homo-	gelijksoortig
-cide	dodend	hydro-	water
-clast	afbraak	hygro-	vocht
con-	samen	hyper-	vermeerderd
cryo-	koude	hypo-	verminderd
crypt-	verborgen	hyps-	hoog
-cyt	cel	hyster(o)-	baarmoeder
derm-	huid	-iatrie	geneeskunde
di-	dubbel	-ïd(e)	gelijkend op
dys-, dis-	abnormaal	idio-	kenmerkend
ecto-	uit(wendig)	infra-	onder, beneden
-ectomie	uitsnijding	inter-	tussen
end-, ent-	in, binnen	intra-	in
epi-	op, boven	iso-	gelijk
ery-	rood	-itis	ontsteking
eu-	goed, beter, optimaal	juxta-	nabij
ex-	uit	karyo-	kern
extra-	uit, buiten	kata-	neer, omlaag
-fiel	affiniteit tot	-kines-	beweging
-fobie	angst	lepto-	dun; zacht
-fonie	geluid	leuko-	wit
foto-	licht		

-lith-	steen	-poëse	vorming van
-logie	wetenschap	polio-	grijs
-lyse	oplossing	-plasie	vorming
macro-	groot	pneum-	adem, lucht, long
mal-	gebrekkig	poly-	veel
medi-	midden	post-	na
-mega(l)-	vergroting	pre-	vóór
meno-	menstruatie	prieve	tekort
meso-	midden	pro-	voor
meta-	tussen	proto-	eerste
-metrie	meting	quadri-	vier
micro-	klein	re-	opnieuw
mio-	minder	ren-	nier
mono-	enkel, één	retro-	terug
multi-	veel(voudig)	r(h)ino-	neus
myc-	schimmel	rhizo-	wortel
myo-	spier	-rrhoea	vloed
necro-	dood	sclero-	hard
nefr-	nier	-scopie	bezichtiging
neo-	nieuw	semi-	half
neuro-	zenuwen	-stase	stilstand
-nomie	wet; regel	steato-	vet
noso-	ziekte	sub-	onder
nucleo-	kern	supra-	boven
-odynie	pijn	syn-	samen; tegelijk
-oïd	gelijkend op	tachy-	snel
oligo-	weinig, gering	tele-	einde; ver
-oma,	gezwel	tetra-	vier
-oom		thermo-	warmte
ortho-	normaal	-tomie	insnijding
-ose,-osis	ziekte, aandoening	tox-	vergif
osteo-	been, bot	trans-	door(heen)
oto-	oor	tri-	drie
pachy-	dik	trich-	haar
para-	erbij; anders; verkeerdt	-trof-	voeding
-path-	ziek(te)	-troop	affiniteit tot
ped-	kind; voet	ultra-	overtreffend
-penie	tekort	uni-	één
per-	door(heen)	vaso-	(bloed)vat
peri-	rondom	xanth-	geel
-pexi	vasthechting	xeno-	vreemd
-plegie	verlamming	xero-	droog
pluri-	veel(voudig)	zoö-	dier

A

- a** aan het begin van een woord betekent dikwijls *niet* of *on*, bijv. septisch = ziektekiemen bevattend, aseptisch = ziektekiemvrij; atto = 10^{-18} .
- a.** 1. adde. 2. arteria, zie arterie.
- A** ampère.
- α** alfa, de eerste letter van het Griekse alfabet; zie ook alfa-; *α-helix*, zie eiwitstructuur; *α-stralen*, zie alfastralen.
- aa** *aequalis aequalibus L*, met eigen producten.
- aa.** arteriae (meervoud van arteria, zie arterie).
- a.a.** (rec.) *ana partes aequales L*, van elk evenveel; syn. *ana.
- AA** 1. anonieme alcoholisten; zie ook Al-Anon, Alateen, ACA. 2. aplastische anemie; zie anemie. 3. aorta-aneurysma.
- AAA** aneurysma aortae abdominalis.
- AAAA** atherosclerotisch aneurysma van de abdominale aorta.
- A-ABR-methode** automated auditory brainstem response *E*, een gehoorscreeningsmethode; vervangt *BERA, die als methode niet meer geschikt is; zie ook OAE-methode.
- AACC** 1. antistof-afhankelijke cellulaire cytotoxiciteit. 2. American association for clinical chemistry.
- AAD** 1. *ad animi deliquium. 2. alfa-1-antitrypsinedeficiëntie.
- AAG** 1. artsenfederatie additieve (alternatieve) geneeskunde. 2. arts voor arbeid en gezondheid.
- AAH** analgetica-afhankelijke hoofdpijn.
- AAIM** American association of insurance medicine *E*.
- A.a.l.a.** achterhoofdsligging met het achterhoofd linksachter.
- A.a.l.v.** achterhoofdsligging met het achterhoofd linksvoor.
- aambeeld** zie incus.
- aambeï** zie hemorroïde.
- aandacht** algemeen begrip voor het maken van bewuste keuzes uit datgene wat men kan waarnemen of denken; het vermogen zich langdurig selectief op één activiteit te richten.
- aandachtstekortstoornis** ~met hyperactiviteit, (vlg. DSM-IV) stoornis bij kinderen vóór het zevende jaar optredend, met symptomen van aandachtstekort en hyperactiviteit-impulsiviteit en niet passend bij het ontwikkelingsniveau; kenmerken zijn o.a. bewegingsonrust, makkelijke afleidbaarheid, moeite met het opvolgen van instructies, moeite met rustig spelen, aan één stuk door praten, het niet op de beurt kunnen wachten, verstoring van andermans bezigheden, dikwijls dingen kwijtraken, dikwijls lichamelijk gevaarlijke dingen doen; syn. *ADHD, ADD(H), ADS, hyperkinetisch syndroom; ~ *niet anderszins omschreven*, restgroep van stoornissen bij kinderen met als belangrijkste kenmerken onoplettendheid of hyperactiviteit-impulsiviteit, die niet voldoen aan de criteria van een aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit; voorheen genoemd *ongedifferentieerde* ~.

aandrift het tempo en de intensiteit van iemands persoonlijke psychische dynamiek; syn. drijfveer.

aangeboren zie congenitaal.

aangezichtsligging (verlosk.) ligging van het kind in het baringskanaal met het aangezicht naar voren in plaats van met de kruin, maximale deflexieligging.

aangezichtspijn facialgie; pijn in (een deel van) het gelaat; zie ook trigeminusneuralgie (zie neuralgie).

aangezichtsspleet embryonale groeve in het aangezicht; soms als restant aanwezig als hazenlip, zie cheiloschisis.

aangezichtsverlamming facialisparese, zie faciaal.

aangezichtszenuw nervus facialis, zie faciaal.

aangifteplicht de verplichting tot het melden van bepaalde besmettelijke ziekten; hierbij wordt een onderscheid gemaakt in A-, B- en C-ziekten als genoemd in de Wet bestrijding infectieziekten en opsporing ziekteoorzaken; *A-ziekte*, een besmettelijke ziekte die onmiddellijk, ook bij vermoeden, op naam van de lijder, moet worden aangemeld (bijv. polio, buiktyfus); hierbij moeten soms direct maatregelen worden genomen om verdere verspreiding te voorkomen; *B-ziekte*, een besmettelijke ziekte die binnen 24 uur op naam moet worden aangemeld, alleen na vaststelling van de diagnose (bijv. hepatitis A en B, tuberculose); onderzoek van contacten kan nodig zijn; *C-ziekte*, besmettelijke ziekte waarvan aangifte moet worden gedaan zonder naamsvermelding (bijv. bof en *soa's, zoals gonorrhoe en syfilis).

aanpassing zie adaptatie.

aanpassingsstoornis (vlg. DSM-IV) een voorbijgaande reactie, die binnen drie maanden na een herkenbare stressveroorzakende factor leidt tot het ontstaan van emotionele en gedragsymptomen (angst, depressieve stemming, teruggetrokkenheid e.d.) of lichamelijke klachten (vermoeidheid e.d.) en tekortkomingen veroorzaakt in het functioneren in beroep, studie of sociale activiteiten en/of ernstiger is dan verwacht had kunnen worden; rouwreacties behoren niet tot deze categorie.

aanranding het met geweld, of onder bedreiging van geweld, plegen van ontuchtige handelingen; zie ook verkrachting.

aanspanningstijd de tijd die verloopt tussen het sluiten van de hartkleppen en de werkelijke contractie van de beide hartkamers, dus het begin van de systolische hartfase.

aanvangsdosis (farm.) syn. initiële dosis, startdosis; de dosis van een geneesmiddel aan het begin van de behandeling; kan lager, gelijk aan of hoger zijn dan de onderhoudsdosis afhankelijk of er sprake is van een opbouwende dosis, een standaarddosis of een oplaaddosis.

aanvoerende-lissyndroom syn. afferente-lissyndroom, afferent-loop syndroom E; tot de *postgastrectomiesyndromen behorend syndroom met klachten van opgezetheid en pijn in de rechterbovenbuik, eventueel met braken, door een gestoorde afvoer en overvulling van en stagnatie van gal, pancreasap en eventueel voedsel in de aanvoerende, blind eindigende jejunumlis na een Billroth-II-operatie of een totale maagresectie.

aanvullende verzekering verzekering die zaken dekt die buiten de basisverzekering vallen, zoals tandartskosten en fysiotherapie; zie ook basisverzekering.

A.a.r.a. achterhoofdsligging met het achterhoofd rechtsachter.